

Palm Anders Olsson med långhåv.

Ryssingen

Solleröns innevånare i gamla tider var jordbrukare. Alla, till och med prästen. Men fisket var ett viktigt komplement i försörjningen. Detta framgår med all tydlighet om man bläddrar i gamla protokoll från socken- och kommunalstämmorna.

Och särskilt betydelsefullt var ryssingfisket i Ryssån. Detta fiske gav under en kort tidsperiod, oktober och halva november, goda fångster vilka nedsaltades och säkerställde vinterbehovet av fisk.

Enligt en gammal sägen skall ridvägen mellan Leksand och Mora ha passerat Ryssån just där ryssingen har sin lekplats. Det berättas att när någon red över ån vid lektiden stod fisken så tätt att död fisk flöt upp i hästens fotspår.

Ryssafisket har satt sina spår i protokoll och handlingar genom århundraden. Det börjar med Peter Frömundsons dombrev av den 14 november 1440 och slutar omkring 1900-talet.

Dombrevet är ett av de äldsta dokument som finns i länet. Originalen är arkiverade i Sollefteå församlingsarkiv.

Nu är materialet så pass omfattande, att man i en liten artikel inte kan få med allt det intressanta som finns. Vi får nöja oss med en kort historik och söka få med det väsentligaste.

Vi börjar med dombrevet. Av detta framgår att tvist uppstått om fiskerätten mellan Vikakarlar och Sollbyggare. Efter noggrann beskrivning av gränslinje mellan sextungarna fastslås, att endast sollbyggarna hade oinskränkt rätt till detta fiske.

Fisket var reglementerat, d. v. s. en viss turordning bestämdes på sockenstämmorna. År 1823 diskuterades fisket i sockenstämman. Vi citerar följande: "Församlingen instämde allmänt i det yttrande att ofvannämnde fiske endast har blifvit begagnat av 2ne bygdelag i sänder, och det från uråldriga tider, samt beslöto att samma ordning alt hädanefter skulle därvid iakttagas".

År 1860 har rotarna kommit in i bilden. Där säges att "fisket i Ryssån varit så fördelat på de 22 rotarna, att sju och en tredjedels rote årligen idkat detta fiske." En sockenbo fick således utnyttja fisket vart tredje år.

Men, som det står, oreda hade uppstått, och beslöts att 8 rotar varje år skulle äga fiskerättighet. Denna fördelning har tillämpats ytterligare några årtionden, men man förstår svårigheten att i nattens mörker hålla reda på om fiskare var så att säga i tur eller inte. Det reglementerade fisket innefattade ju Ryssåns utlopp från Ryssa kvarn till Ryssholmen och Bostnäs. Därutänför var fisket fritt.

Det har tydligen varit missnöje med gamla fördelningen, ty 1893 infördes en ny turlista så fördelad, att fisket blev tillgängligt varje år för alla sollbyggare. Tur- och ordningslistan upptar de 22 rotarna plus pastors och militiebostället, och omspanner tiden 29 september till 15 november. Fisket fick då utnyttjas av 2 personer från vardera av 5 rotar åt gången. 10 man fiskade alltså pr. dygn.

Den som bröt mot turordningen böte, första gången tio kronor, andra gången 15, och därefter för varje gång 20 kronor, samt gick därtill förlustig redskap och fångst. Och redskap det var en s. k. långhåv, en skinnbeklädd halvrund håvklave med fastsatt håvgarn samt ett långt smidigt skaft.

Hur länge denna turlista tillämpats vet vi inte, men om fisket omkring sekelskiftet kan nu levande personer berätta.

Vi uppsöker Karl Broman, född 1890, som både vill och kan berätta om färgstarka och originella sollbyggare, som drog sina håvar i höstnatten. Han minns också att 1903 fiskades fritt efter hela Ryssåns utlopp.

Någon gång i början av sekelskiftet började man fiska med karbidlykta och kort håv. En "modernisering" av den gamla ljus-termetoden. Den som s. a. s. uppfann detta fiskesätt var Mås And. Jönsson, sedermera häradsdomare m. m., på den tiden en vaken och uppfinningsrik yngling.

Karl Broman minns legendariska ryssingfiskare, Bengs-Busn, Flint-Busn, Rullpers Anders o. Nisse, Buspers Nils, Palmen, Djus-Jons m. fl.

På den tiden fanns inga vattentäta skodon, men det hindrade inte dessa fiskare, de kunde stå i det fryskalla vattnet upp till midjan ändå. Det berättas om Rullpers Nisse att han satte sig på en sten för att vila men behöll fötterna i vattnet med kommentaren att "föter kölå anars." De flesta av dem fick dock mer eller mindre förstörda ben på ålderdomen.

Enligt minnesgodas äldre personer skall fisket vid sekelskiftet och i början av 1900-talet ha varit mycket givande. Jag frågade en gång Djus-Jons hur många ryssingar han fått som mest i ett enda håvdrag. "Måste ha varit ca. 75-80 st." svarade han. "Jag kunde icke dra draget mer än till hälften, då fick jag dra håven till land, och fisken sprakade över håvklaven". Vi kan då konstatera att han i ett enda håvdrag fått ca. 7 kg. fisk.

Karl Broman berättar att han 1918 fick 815 ryssingar i en nätleta. Bör ha varit omkring 75 kg.

Själv har jag följt detta fiske sedan tjugotalet och konstaterat följande: Fisktillgången var riklig intill år 1926. Då reglerades Siljan och fisket i Ryssån försämrades avsevärt. En viss återhämtning kunde konstateras, men 1934 byggdes bron till Sollerön, och då försvann fisken praktiskt taget helt. Det förekom både sprängning och pålning, och bottenförhållandena ändrades. Det är tydligt att under denna bro passerar ryssingen till och från lekplatsen i Ryssån.

Någon förbättring av fisket kunde efter några år förmärkas, men 1946 utbyggdes nedre fallet i Ryssån, och fisken flyttade från sin ursprungliga lekplats till kraftverkets avloppskanal.

Ryssingen tycks vara oerhört känslig för ingrepp i vattenförhållandena, och en försämring har skett för varje kraftverk i Dalälven, uppströms Mora, som kört igång, t. ex. Trängslet, Älvdalsåsen, Blyberg och Spjutmo. Fisken söker sig upp i älven och fångas vid Selja-Långlet.

Liknande iakttagelser har gjorts även i Limån i Siljansnäs, där fångsterna av ryssing betydligt minskat de 4-5 sista åren. Detta kan bero på ändrade temperaturförhållanden i älvvattnet på grund av utbyggnaden.

När man läser igenom gamla protokoll och handlingar angående detta fiske, är det ett par uttryck som fastnar i minnet. Det är i dombrevet sollbyggarnas påstående att: "thera foraelde haf-fua brukat oc hafth aff hedin hoos" och ur protokoll från 1823 där det skrives om "urminnes tider".

Sedan gör man osökt den reflektionen, att när ett fiske, som redan 1440 sades ha utövats sedan hedenhös och som bevisligen varit rikt givande framtill 1920-talet, praktiskt taget försvinner på så kort tid som ca 40 år, då frågar man sig om inte människan i grund och botten är ganska okunnig om konsekvenserna av sina ingrepp i naturens ordning.

Fritiof Brodin

Spelmansstämman i Gesunda 1906.

Ljuder Anders, Nils Andersson, Anders Zorn.